Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 34(368)** **2 ВЕРАСНЯ 1998 г.**

28 жніўня споўнілася 62 гады Старшыні Рэспубліканскай рады ТБМ імя Францішка Скарыны Генадзю Бураўкіну.

Сакратарыят ТБМ і газета "Наша слова" сардэчна віншуюць Генадзя Мікалаевіча і жадаюць сілаў і мужнасці ў нашым бясконцым змаганні за Беларусь.

Навіны СакратарыятаТБМ

24 жніўня Міністэртва юстыцыі Рэспублікі Беларусь зарэгістравала змены ў Статуце ТБМ. Пасведчанне № 01149. Змены былі ўнесены Рэспубліканскай Радай 23 ліпеня 1998 года. Тэкст Статута ТБМ са зменамі будзе надрукаваны ў адным з бліжэйшых нумароў газеты "Наша слова".

Менскі гарвыканкам забараніў правядзенне мітынга ТБМ у абарону беларускай мовы 31 жніўня. Фармальная прычына: заяўка пададзена на дзень пазней, чым належала. Сакратарыят ТБМ паўторна падаў заяўку на мітынг на 16 верасня. Іншыя раней аб'яўленыя мерапрыемствы ТБМ пакуль былі дазволены.

Сакратарыят ТБМ зарэгістраваў Касцюковіцкую арганізацыю ТБМ.

На Беларусі Бог жыве ...
У.Караткевіч

А дзе ж той Бог, што тут жыве?
А дзе ж яго святая сіла?
Няўжо ж яшчэ і той крыві,
Што пралілася, не хапіла,

Каб зразумець сваю зямлю,
Каб палюбіць? Напэўна мала.
Ну дык няўжо дарма жылі
І Караткевіч, і Купала?

Ды не, пакуль жывуць з табой
Твае паданні, казкі, песні
На мове велічнай тваёй,
Ты не памрэш, ты зноў ўваскрэснеш
Ты сто разоў яшчэ ўваскрэснеш
З агню, святая Беларусь!

Вольга Чарнышова, 13 гадоў.
г.Менск,

Суд над "Нашай Нівай" — гэта суд над беларускай мовай!

У апошні час у нашай краіне ўзмацніўся наступ антыдэмакратычных, антыбеларускіх сілаў на ўсялякія праявы дэмакратыі, нацыянальнай свядомасці і на асноўныя правы чалавека.

У гэтым рэчышчы можна разглядаць двухгадовы наступ на адзіны ў краіне беларускамоўны ліцэй і спробы зачыніць газету "Наша Ніва". Прычым повадам для чарговай забароны недзяржаўнай дэмакратычнай газеты з'яўляецца класічны варыянт беларускага правапісу, паводле якога ў пачатку ХХ стагоддзя пісалі Максім Багдановіч, Якуб Колас і Янка Купала. З мэтай поўнай русіфікацыі Беларусі бальшавікі двойчы ў 1933 і 1957 г.г. скажалі яго правілы на тэрыторыі БССР. Аднак за межамі савецкай Беларусі гэты правапіс паспяхова ўжываўся, і ўжываецца па сённяшні дзень.

Выканкам Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады выказвае рашучы пратэст і лічыць, што прэтэнзіі сённяшняй улады да мовы "Нашай Нівы" з'яўляюцца грубым парушэннем канвенцыі аб грамадзянскіх і палітычных правах да якіх далучылася і Беларусь. Забарона прыватнай, недзяржаўнай газеце, яе чытачам і падпісчыкам карыстацца абранай імі формай роднай мовы з'яўляецца яскравым прыкладам чарговага парушэння свабоды слова і права на атрыманне інфармацыі у нашай краіне.

Грамада заклікае ўсе дэмакратычныя партыі і рухі Беларусі, а таксама міжнародную супольнасць выказаць рашучы пратэст супраць гэтых дзеянняў беларускага ўрада.

Выканкам БСДГ.

Паэты сустрэліся з настаўнікамі

24 жніўня ў зале паседжанняў Лідскага райвыканкама адбылася сустрэча настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры Лідскага раёна з вядомымі паэтамі, гарадзенцамі, Данутай Бічэль-Загнетавай і Алесем Чобатам.

Пасля сустрэчы, хто жадаў, мог набыць кнігі паэтаў з аўтографамі аўтараў. Лепшым настаўнікам Лідчыны былі падараваныя кнігі, касеты, фотаздымкі за кошт Лідскай Філіі Таварыства Беларускай школы.

25 жніўня Данута Бічэль-Загнетава сустракалася з супрацоўнікамі ААТ "Лідхарчканцэнтраты".

Госці Лідчыны атрымалі на памяць аб сустрэчы кнігі, кветкі, фотаздымкі.

Гэта ўжо не першая сустрэча лідзян у апошні час са слыннымі людзьмі нашай краіны. Нядаўна жыхары Ліды і ваколіцаў змаглі паслухаць канцэрты, а пасля і пагутарыць з вядомым беларускім бардам Віктарам Шалкевічам, а таксама Лявонам Вольскім, салістам групы "NRM".

Такія сустрэчы будуць адбывацца і надалей. Так 9 верасня ў 18.00 у Лідскім Доме культуры адбудзецца сустрэча гараджан з Валянцінай Коўтун і Хрысцінай Лялько. Наступныя сустрэчы сплянаваны на 23 верасня, 14 і 21 кастрычніка, 4 і 18 лістапада, 2 і 16 снежня. На гэтых сустрэчах чакаюцца У. Арлоў, Г. Бураўкін, Р. Барадулін, Н. Гілевіч, В. Іпатава, У. Някляеў і іншыя знакамітыя дзеячы беларускай культуры і літаратуры.

Лілея Сазанавец.

Ахвяраванні на ТБМ

Акайчык Уладзімір, Аўстралія	- 150 дал. ЗША
Дзядова Алена, Навагрвдак	- 200 000 руб
Валошчык Мікола, Белаазёрск	- 200 000 руб
Казмерчык Ігар, Орша	- 41 600 руб
Саракваш Якаў, Баранавічы	- 300 000 руб
Сярова Зоя, Менск	- 500 000 руб
Гаруновіч Лізавета, Менск	- 1 000 000 руб
Дабравольская Тацяна, Бабруйск	- 1000 000 руб
Лесанюк Мікола, Менск	- 450 000 руб
Катлер, Баранавічы	- 200 000 руб
Жывалеўскі, Гарадзенскі р-н	- 1 000 000 руб

8 верасня — Дзень беларускай вайсковай славы

Старадаўняй
Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць,
не стрымаць.
Максім Багдановіч.

Наша краіна на працягу стагоддзяў вяла барацьбу за сваю незалежнасць. Мужныя рыцары беларускай зямлі ў жорсткіх бітвах адстойвалі свабоды свайго народа. Доўгі час Беларуска-Літоўскай дзяржаве даводзілася адбіваць напады свайго ўсходняга суседа — Маскоўскага вялікага княства, якое ўжо ад канца XV стагоддзя намагалася захапіць Беларусь. Адной з такіх войнаў была вайна 1512 - 1522 гадоў.

Улетку 1514 г. маскоўскаму войску ўдалося захапіць Смаленск, які капітуляваў з-за здрады князя Міхаіла Львовіча Глінскага (ён угаварыў смалян капітуляваць, бо вялікі князь маскоўскі Васіль III абяцаў яму Смаленскае княства і, зразумела, абяцанне не выканаў).

Пасля капітуляцыі Смаленска Васіль III накіраваў у глыбіню Беларусі 80-тысячную конніцу з баяраў, дваранаў і "дзяцей баярскіх" (вайскова-служылых людзей). На чале войска стаялі галоўныя ваяводы — баярын Іван Андрэевіч Чаляднін і баярын князь Міхаіл Іванавіч Булгакаў - Голіца (продак князёў Галіцыных).

Насустрач ім выступіла 30-тысячнае беларускае войска, у складзе якога было 4 тысячы польскіх вершнікаў. Галоўнакамандуючым быў найвышэйшы гетман князь Канстанцін Іванавіч Астрожскі, дасведчаны палкаводзец і мужны рыцар. Асобныя аддзелы ўзначальвалі Юры Радзівіл і Іван Сапега.

І.Чаляднін выбраў для бітвы вялікае поле на левым беразе Дняпра, паміж Оршай і Дуброўнай ля ракі Крапіўны. К. Астрожскі таксама вырашыў даць тут бой. 7 верасня і ў ноч на 8 верасня ён пераправіў сваё войска з правага на левы бераг, конніцу ўброд, а пяхоту і гарматы па двух пантонных мастах.

Бітва на беразе Дняпра адбылася 8 верасня 1514 г. У час яе беларускае войска выступала пад дзяржаўным сцягам з выявай Пагоні, з аднаго боку, і выявай Багародзіцы з дзіцяткам Ісусам — з другога.

На карціне "Бітва пад Оршай" (намалявана каля 1520г.) відаць, што ў кожнага з беларускіх коннікаў у руцэ была доўгая дзіда з белым сцяжком, уздоўж якога пасярэдзіне праходзіла чырвоная палоска, якая бліжэй да трохца была перакрыжавана другой чырвонай палоскай. Гэта прадвеснік бел-чырвона-белага сцяга.

Перад бітвай малебен за перамогу адслужылі праваслаўныя святары: большасць воінаў і сам К. Астрожскі былі праваслаўнымі. Маліліся і ксяндзы, бо ў войску было нямала і католікаў. З невялікай прамовай па-беларуску выступіў гетман К. Астрожскі. Ён нагадаў рыцарам пра слаўных баявыя традыцыі продкаў, заклікаў быць мужнымі і абараняць Бацькаўшчыну.

Пачалася жорсткая бітва. Атаку пачаў полк правай рукі Маскоўскага войска на чале з М.Булгакавым-Голіцай. Конніца К. Астрожскага контратакавала. Урэшце конніца Булгакава была разбіта і пачала адступаць.

Потым і І.Чаляднін павёў свае палкі ў атаку. Раптам князь К.Астрожскі загадаў сваім вершнікам адступаць. Упэўнены ў блізкай перамозе, маючы перавагу ў воінах, Чаляднін кінуў у атаку ўсе свае сілы. Здавалася, што маскоўскія коннікі перамагаюць. Але ў гэты момант, непадалёк ад лесу (ужо ля самага берага Дняпра), конніца Астрожскага нечакана для ворагаў падзялілася на дзве часткі, якія зманеўравалі ў працілеглых бакі. Уся бязладная маса маскоўскіх коннікаў апынулася перад пяхотай і гарматамі, якія ўжо падрыхтаваліся да моцнага залпу. Пачаўся расстрэл маскоўскай конніцы. Стралялі і па пярэдніх, і па задніх шэрагах. Гэта выклікала паніку. Уцякалі ўжо рэшткі абодвух флангаў маскоўскага войска. Адны — у лясы, другія — у балоты. Шмат уцекачоў было забіта пад час пагоні, частка патанула ў Крапіўне і Дняпры.

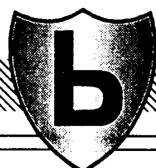
Паводле летапісаў і звестак расійскіх гісторыкаў М.М.Карамзіна і С.М. Салаўёва, маскоўскае войска страціла тады 40 тысяч чалавек. У палон трапілі І.Чаляднін, М.Булгакаў-Голіца і яшчэ 8 ваяводаў, 17 іншых военачальнікаў, 2 тысячы дзяцей баярскіх і больш за 2 тысячы воінаў.

Перамога ў бітве пад Оршай дала магчымасць вызваліць Дуброўну, Мсціслаў і Крычаў. Пасля гэтай бітвы некалькі гадоў не было ўварванняў, рабаванняў і знішчэнняў на тэрыторыі Беларусі.

Аршанская бітва 8 верасня 1514 г. была адной з буйнейшых бітваў на тэрыторыі Еўропы ў пачатку XVI стагоддзя. Яна пакінула глыбокі след у тагачаснай беларускай, украінскай і польскай літаратуры. Яе адлюстравалі ўсе тагачасныя, у тым ліку і расейскія, летапісы і хронікі. З таго часу захавалася беларуская народная песня пра перамогу пад Оршай "Ой, у нядзельку параненька ўзышло сонца хмарненька...", якую цяпер спяваюць беларускія барды.

Аршанская бітва з'яўляецца славутай старонкай беларускай вайсковай гісторыі, прыкладам перамогі нашых рыцараў над амаль утрая большым войскам ворага. Яна ўпісваецца ў агульны шэраг герайчных перамог беларускага войска на працягу некалькіх стагоддзяў падчас існавання самастойнай, незалежнай і моцнай Беларуска-Літоўскай дзяржавы. 8 верасня — гэта Дзень беларускай вайсковай славы, дзень, які кожны год адзначаюць беларускія патрыёты.

Анатоль Грыцкевіч,
доктар гістарычных навук, прафесар, член-карэспандэнт Міжнароднай Акадэміі навук Еўразіі(Масква)

№ 34(368) 2 ВЕРАСНЯ 1998 г. Наша слова

Каб мова родная гучала ...

Усявышні адорваў
нас розумам і
Вачыма не дзеля адчаю,
Дык, людзі, давайце ж
усё зробім мы,
Каб родная мова гучала.
Мікалай Віняцкі.

Не, не забыта ў палескай глыбінцы родная мова. Яна - паўнаўладная гаспадыня трохразовага на тыдні раённага радыёвяшчання і мясцовай газеты "Навіны Палесся". Добра таксама пачувалася на першым Рэспубліканскім фестывалі-кірмашы "Дажынкі-96". Яе рупліўцамі з'яўляюцца бібліятэкі і сельскія школы, Дом палескай культуры, старшыня раённай і сябра Рэспубліканскай Рады ТБМ, настаўнік і паэт В. В. Вабішэвіч і іншыя.

І ўсё-такі, на жаль, яна не стала рабочай мовай аддзелаў адукацыі і культуры райвыканкама. Папярэдне дашчэнту былі выкаранены спробы апошніх падаваць ва ўладныя структуры справаздачу на беларускай мове. У раёне не створаны (дакладней, ліквідаваны) мастацкі савет, які сачыў бы за мастацкім афармленнем назваў грамадскіх арганізацый і прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў, магазінаў, рэкламных шчытоў і шыльдаў да іх, надаючы прытым прыярытэтнасць роднай мове. Ці ж не таму камерцыйныя магазіны і шапікі мясцовых бізнесменаў паўсюдна стракацяць загадкава-экзатычнымі назвамі накшталт "Домино" і "У Ксюши". "Мозаика" і "Риф", "Магнум" і "Транзит", "Фламинго" і "Фортуна" ...

Мінула сем год, як беларуская мова вярнула сабе статус дзяржаўнай. Дамінантай "Закона аб мовах у Беларускай ССР" ад 26 студзеня 1990 года былі крылатыя словы яго ўступнай часткі: "...Жыве мова — жыве народ. Кожная мова, яе літаратурная, жывая мясцовая і гістарычная разнавіднасць - неацэнены скарб, які належыць не аднаму народу, а ўсяму чалавецтву. Гонар і абавязак усіх - шанаваць родную мову; садзейнічаць яе развіццю і росквіту, паважліва ставіцца да моў іншых народаў". Закон гэты існаваў да апошняга часу, хоць, пачынаючы з 1994 ішла планамерная падрыхтоўка да яго адмены. Адмянілі. А што далей?

Па-мойму, наспела неабходнасць нават у сённяшніх, нялёгкіх умовах спакойна, без нервозных калатнечы і ўзаемных абразаў на сесіях Саветаў усіх рангаў абмеркаваць выкананне ўжо новага Закона аб мовах, які гарантуе, прынамсі роўнасць моў, прыняць пэўныя захады і вызначыць канкрэтныя тэрміны выканання мерапрыемстваў па дасягненні гэтай роўнасці. І будзе тое ніякім не нацыяналізмам, і не здрадай нацыянальным інтарэсам, калі не блытаць, канешне, працу з чыстаплюйствам і не лічыць моўнае пытанне зніятым з павесткі дня ці несваечасовым.

Так, у краіне ўзаконена двухмоўе. Сусветныя аналагі сведчаць: у двухмоўных краінах веданне кожнай мовы з'яўляецца абавязковым для ўсіх грамадзян, першачаргова для дзяржаўных службоўцаў усіх катэгорый. Нашыя ж чыноўнікі дзяржаўных устаноў нядаўна з палёгкай уздыхнулі: маем "законнае" права карыстацца толькі мовай старэйшага брата. І дыхаюць водарам прэлай "саломы-трасянкі" замест мілагучнай роднай беларускай. Інакш чым можна вытлумачыць (калі тое наогул магчыма), што высокія кіраўнікі "замілоўваюцца" матчынай мовай толькі тады, калі іх "папросяць" у адстаўку ці выпхнуць на "заслужаны адпачынак"...

І яшчэ. У апошні час сродкі масавай інфармацыі яўна перанасычаны іншамоўнымі запазычаннямі, сэнс якіх да таго ж часцяком невядомы простаму чалавеку. Рэдакцыйныя меркаванні не дазваляюць прывесці сотні і тысячы такіх слоў, што хлынулі на Беларусь разам з замежнай валютай. Калі не спыніць тэрмінова тэрміналагічную "інтэрвенцыю" іншамоўных слоў, — войкнем, ды будзе позна. А тут яшчэ жвава ірванулі ў краіну суседнія паланізмы і украінізмы. Як каму, мне гэта не здаецца дробяззю, бо штосьці задужа багата тых "дробязяў". Вось толькі адна з іх.

Раман у вершах Ніла Гілевіча "Родныя дзеці" ужо другую "пяцігодку" з'яўляецца бестселерам і бібліятэчнай рэдкасцю. Нават нядаўняе перавыданне твора мізэрным і параўнальна з маючым у ім патрэбу накладам не вырашыла пакутаў настаўнікаў і вучняў школ. Так, у нас на тры сярэднія школы, тэхнікум і ПТВ Століна ў цэнтральнай раённай бібліятэцы ёсць усяго два (?!) экзампляры кнігі, у Альшанскай сярэдняй максі-школе — толькі адна кніжка. У меншых сярэдніх школах, не кажучы пра базавыя, таго рамана яшчэ і ў вочы не бачылі. А гэта ж праграмны твор. Школам катастрафічна не стае і іншых мастацкіх твораў, прадугледжаных праграмай па літаратуры. Вось і буяе сёння такімі "кветкамі правінцыя" на радзіме Георгія Марчука. Мо пачуе нас славуты зямляк, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі 1996 года, дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура" ды паспачувае школьнай бядзе. Каб родная мова гучала, а не цўкала-пішчала ...

Бясспрэчна, ёсць на чым засяродзіць увагу ўсіх неабыякавых да лёсу роднай мовы. І ў першую чаргу дзяржаўным мужам зразумець, што двухмоўе для чыноўніка-гэта не палёгка і не індульгенцыя на непісьменнасць у дзяржаўнай беларускай мове.

Давайце ж, шаноўныя спадары-таварышы, цясней туліць, бы тое немаўля да грудзей, наш найдаражэйшы скарб — матчыну мову, паўсядзённа квецьць ёю свой зрок і слых. Будзьма чуйнымі да запавету слыннага Сына Староні Роднай — Францішка Багушэвіча: "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!"

Леанід Раманенка,
выдатнік народнай асветы,
г. Столін

Незалежнай Індыі 51 год

15 жніўня 1947 г. у выніку шматвяковага змагання з ангельскім імперыялізмам набыла свабоду і волю адна з буйнейшых краін свету - Індыя. Зараз гэта сёмая па памерах краіна, дзе жыве 16% насельніцтва ўсёй Зямлі. Гэта шмат сусветных рэлігій і самае галоўнае некалькі сотняў розных народаў, што гавораць на 325 мовах. Цікава, што кожны індус вельмі шануе сваю родную мову і заўжды размаўляе дома толькі на ёй. Акрамя яе ён ведае адну ці дзве дзяржаўныя мовы "хіндзі" альбо ангельскую і мову сваіх бліжэйшых суседзяў. Вось канкрэтны прыклад для нашых беларусаў.

Нашы далёкія продкі ў другім тысячагоддзі да нашай эры прыйшлі на Беларусь са стэпаў Індастана і таму не выпадкова вытокі беларускай мовы сягаюць да санскрыта.

Павага да беларускай мовы была засведчана і паслом Індыі ў Беларусі спадарыняй Матху Бхадуры калі яна выступіла з прамовай на святкаванні Дня незалежнасці ў Менску, якая сінхронна перакладалася на беларускую мову. А вось у прадстаўніка ўрада, віцэ-прэм'ера Козіка беларускіх слоў для адказу, нажаль, не знайшлося. На гэтай вечарыне цудоўныя індыйскія танцы выканала беларуская дзяўчына Святлана Баркун, якая 4 гады вывучала асновы індыйскага танцавальнага майстэрства ў г. Мадрасе. Напярэдадні юбілея, індыйскае пасольства аб'явіла на Беларусі конкурс пад назвай "Індыя - краіна і людзі". Супрацоўнікі пасольства разлічвалі дзесьці на 100 удзельнікаў. Аднак у конкурсе прынялі ўдзел аж 752 чалавекі ва ўзросце ад 14 да 82 год. Частка людзей напісалі свае нататкі пра Індыю па-беларуску і пры гэтым лічылі, што беларусы павінны браць прыклад з жыхароў Індыі ў адносінах да захавання сваёй мовы, гістарычнай спадчыны і культуры.

Першае месца атрымала жыхарка Менска Наталля Шгур, якая прысвяціла Індыі сваю вершаваную паэму.

Такім чынам звароты ў апошні час асобных беларускіх філолагаў да санскрыту, каб патлумачыць глыбінны сэнс спракавечных беларускіх словаў маюць рацыю.

Незалежнасць Індыі дапамагае Беларусі ў захаванні сваёй адноўленай свабоды і волі.

Алег Трусаў, першы намеснік Старшыні ТБМ.

Незабыўная сустрэча

17 - 19 ліпеня сёлета мне пашчаслівілася быць удзельнікам навукова-практычнай канферэнцыі "Культура і адукацыя беларускага замежжа", якую ладзілі Згуртаваньне Беларусаў свету "Бацькаўшчына" (старшыня Рады ЗБС спадарыня Ганна Сумрач), Беларускі саюз у Польшчы, Беларускае гістарычнае таварыства ў Польшчы, Беларускае літаратурнае аб'яднанне "Белавежа". У Беласток прыехала шмат знакамітых людзей - руплівцаў беларушчыны на ніве культуры і адукацыі, сярод іх спадары Адам Мальдзіс і Галіна Сяргеева, Ганна Сурмач і Радзім Гарэцкі, Генадзь Пяцігор і Уладзімір Арлоў, Анатоль Белы і Лідзія Савік(усіх нават цяжка і пералічыць!) — з Менску, знакаміты бард з Гародні Віктар Шалкевіч, вядомыя дзеячы беларускай дыяспары з Балтыі: Зіна Клыга (Эстонія), Леакадзія Мілаш (Летува), спадар Ул. Валодзька (Даўгаўпілс, Латвія), Генадзь Лех (Масква, Расея), ды спадар Уладзімір Галуза (Навасібірск) , Ігар Шаховец (Кралявец, Расея), шэраг іншых.. Не менш знакамітыя "бамонд" быў і з польскага боку: Міра Лукша, Яраслаў Івашок, Валеры Саўко, Пятрусь Юшчук, Ян Заброцкі, Сакрат Яновіч, Яўген Вапа ... Прыемна было бачыць удзельнікам нашае канферэнцыі міністра культуры Польшчы спадарыню Іаанну Внук-Назарову, якая, дарэчы, вельмі прыязна ставіцца да беларускай культуры (на словах ва ўсякім выпадку.)

Два дні прадстаўнікі беларускай дыяспары розных краін маглі паразмаўляць паміж сабой на роднай мове на розныя тэмы, выслухаць шэраг цікавых дакладаў і паведамленняў у зале Беластоцкага ўніверсітэта, дзе праводзілася канферэнцыя. Асабіста на мяне незабыўнае ўражанне аказалі выступы вядомага беларускага пісьменніка з Польшчы Сакрата Яновіча і лідэра БНФ спадара Зянона Пазьняка, які зараз са сваёю жонкаю пражывае ў сталіцы Польшчы Варшаве. Я сфатаграфаваў спадара Пазьняка пад час ягонай прамовы, якая была выслухана з вялікай цікавасцю ўсімі прысутнымі ў зале, і думаю, што беларускім патрыётам — чытачам "Нашага слова" будзе цікава паглядзець, як зараз выглядае Зянон Станіслававіч. На здымку трэці злева — спадар Яўген Вапа — старшыня Беларускага Саюза ў Польшчы, вялікі змагар за правы беларускай меншасці ў Польшчы, і ў прыватнасці, на Беласточчыне.

... Арганізатары канферэнцыі прадумалі для нас цікавую культурную праграму, сярод іншага ў ёй было наведваньне рок-фестываля беларускай песні "Басовішча", якое некалькі гадоў запар ладзіцца ў ваколіцах Гарадка паблізу польска-беларускай мяжы. Менавіта тут, на "Басовішчы", я асабіста ўпершыню слухаў жывымі беларускія гурты "Крама", "Палац", якіх да гэтага часу ведаў толькі па аўдыёкасетах. Прыемна было бачыць, як моладзь таньчыць пад беларускамоўны рок з бел-чырвона-белымі сцягамі, і ніхто іх за гэта не збівае і не цягне ў "кутузку"! ..

... У цяжкіх умовах даводзіцца зараз працаваць ЗБС "Бацькаўшчына", але наш Старшыня і Прэзідэнт спадарства Ганна Сумрач і Радзім Гарэцкі робяць ўсё магчымае, каб мы, беларусы далёкага і бліжняга замежжа, маглі час ад часу сустракацца разам — вялікі дзякуй ім за гэта!

Пятрусь Капчык,
філолаг, сябар Вялікай Рады ЗБС "Бацькаўшчына",
г. Ізяслаў, Украіна.

Ад асобных нападкаў да агульнага наступу.

Прыклады непрыхільных і непаважлівых адносін да беларускай мовы былі ўвесь час. У пачатку 90-х гадоў, калі з аб'яўленнем незалежнасці Беларусі пачался хуткае нацыянальнае адраджэнне, такія факты здараліся на ўзроўні прыватных асоб, з боку некаторых грамадзян. Іх выказванні ў лістах іншы раз друкаваліся ў розных газетах.

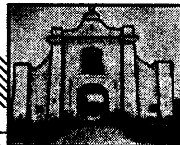
Раскажу пра адну такую сітуацыю. На пачатку выдання "Народнай газеты" у 1990 годзе на яе старонках ішло абмеркаванне пытання, на якой мове яна будзе друкавацца. Адны катэгарычна патрабавалі, каб друкаваны орган Вярхоўнага Савета вёў размову са сваім народам на ягонай мове (А.Кунчэўскі). Другія рэзка выступалі супраць гэтага. Гр. М.з Магілёва моцна абурыўся рашэннем рэдакцыі выдаваць газету на дзвюх мовах. У сваім лісце ён зласліва і абразліва выказаўся пра беларускую мову, лічыў яе дыялектам расейскай, няправільна тлумачыў некаторыя факты з мінулага Беларусі.

У пачатку 1991 г. супрацоўнік "Народнай газеты" Р.Гамзовіч, некаторыя чытачы, у тым ліку і я, далі яму адпаведны адказ у рубрыцы "Мова ці дыялект?" Ён палічыў сябе абражаным і ў 1992 г. падаў у суд спачатку на "Народную газету", а ў 1993 г. і на нас, чатырох чытачоў. Нарсуд Маскоўскага р-на гор.Менска задаволіў зыск "пакрыўджанага" ў абароне гонару і годнасці, а мне прысылаў позвы з'яўляцца ў суд спачатку ў якасці сведкі, а затым і адказчыка. Мусіў пісаць і пасылаць двойчы тлумачальныя запіскі, а рэдакцыі "Народнай газеты" давялося падаваць касацыйную скаргу ў Менскі гарадскі суд, копію яе даслалі і мне. У ёй сцвярджалася, што гр.М. выказаў многа зняважлівых выразаў у адрас рэдакцыі і чытачоў, а таксама выявіў вельмі непаважлівыя адносіны да беларускай мовы за яе "няздольнасць задавальняць патрэбы сучаснага развіцця, звязаные з інтэграцыйнымі працэсамі ў грамадстве", дaказваў перавагу расейскай мовы.

Усё гэта выклікала крыўду і абурэнне свядомых беларусаў, — чытачоў і далей давалася тлумачэнне пазіцыі сапраўды пакрыўджанага супрацьлеглага боку.

У апошнія гады становішча беларускай мовы ў рэспубліцы значна пагоршылася, бо негатыўныя адносіны да яе цяпер праяўляюцца на ўзроўні вышэйшых ўладных асоб і дзяржаўных структур. З наданнем расейскай мове роўнага статусу з беларускай на падставе рэферэндумаў наша мова выціснута з ужывання ў службовых кабінетах і дзяржаўных установах. З наданнем бацькам права выбіраць мову навучання сваіх дзяцей яна моцна абмежавана ў школах. Хутка змяншаюцца беларускія класы ў гарадах, усе сярэднія спецыяльныя і вышэйшыя навучальныя установы працуюць на расейскай і наша не мае перспектывы. Ідзе наступ на Беларускі гуманітарны ліцэй і з арэндаванага многа гадоў памяшкання выселена нядаўна Рада ТБМ імя Ф.Скарыны. "...Цяпер няўтульна ў Беларусі ўсяму беларускаму ... Калі мы крыкам крычым у абарону беларускасці, нам гавораць, што гэта палітыканства," — гаварыў вядомы паэт, старшыня ТБМ Г. Бураўкін ("Звязда", №134, 1997г.). З утварэннем саюза Беларусі з Расеяй наша мова, думаю, цяперашняй уладзе становіцца не патрэбнай; у праекце саюзнага Статута яна не згадвалася і толькі пасля абмеркавання яго яе ўнеслі, як афіцыйную. Такі курс нашай улады супярэчыць нацыянальным інтарэсам Беларусі і беларусаў. Вярхоўнаму кіраўніцтву РБ неабходна праявіць сапраўдны клопат, увагу і павагу да беларускай мовы і дапамагчы ўсяму беларускаму жыць і развівацца.

Міхась Пузіноўскі,
настаўнік-пенсіянер.

ЯШЧЭ РАЗ ПРА "ВЯЛІКУЮ ДРУЖБУ"

Не так даўно ў "Нашым слове" быў надрукаваны вялікі артыкул спадара А. Блінкоўскага "Ці мог А.Міцкевіч быць сябрам А.Пушкіна?". Надзвычай цікавая і вельмі своечасовая публікацыя — улічваючы маючыя адбыцца юбілеі абодвух паэтаў І, у сувязі з гэтым, з'яўленне ў друку мноства кранальных матэрыялаў, прысвечаных "сяброўству двух славянскіх геніяў".

Хоць артыкул сп. Блінкоўскага дастаткова змястоўны, хочацца ўсё ж дадаць яшчэ некалькі рысак да тэмы гэтага самага "сяброўства".

На адным з помнікаў нашаму вялікаму паэту накрэслены словы з верша А.Пушкіна "Мицкевич", якія ўвогуле даволі часта і з гонарам (а як жа! Сам Пушкін удастоіў!) цытуюцца. Вось яны , гэтыя словы:

" Он говорил о
временах грядуших,
Когда народы,
распри позабыв,
В великую семью
соединятся".

(Тут варта адразу адзначыць важны нюанс: нават у перадачы Пушкіна Міцкевіч не казаў пра "адзіную" сям'ю. А "вялікая" сям'я — гэта садружнасць раўнапраўных дзяржаў, калі хочаце, штосьці накшталт Еўрасаюза).

Але ж славутая цытата абрываецца на самым цікавым месцы! Бо далей ідзе вось што:

"... Но теперь
Наш мирный гость нам
стал врагом, и ныне
В своих стихах, угодник
черни буйной,
Поёт он ненависть:
издалека
Знакомый голос
злобного поэта
Доходит к нам! .."

Міцкевіч "стаў ворагам". Гэта Пушкін напісаў сваёй уласнай рукой, так бы мовіць, прызнаў публічна. Стаў ворагам, бо захацеў незалежнасці, што пярэчыць інтарэсам Расейскай імперыі. А яны, гэтыя інтарэсы, вышэй за ўсё!

Пушкін, мяркуючы хаця б па згаданых сп. Блінкоўскім лістах да Лізаветы Хітраво, цудоўна разумеў, што патрыётамі могуць быць не толькі расейцы, што іншыя народы таксама любяць сваю Бацькаўшчыну і свабоду, але — якая яму справа да гэтага? Ён выдатна разумеў і пачуцці Міцкевіча, нават ... крыху спачуваў яму: "На пачатку паўстання ён быў у Рыме, баюся, ці не паехаў ён ў Варшаву, каб прысутнічаць пры апошніх сутаргах сваёй айчыны."

Так — айчына! Так — яе апошнія сутаргі! Усё ён усвядамляў, геніяльны Пушкін, але тым не менш закончыў ліст "дасціпнай", на яго погляд, перапрацоўкай славутага лацінскага выслоўя наконт таго, што "Карфаген мусіць быць разбураны". "Delenda est Varsovia", — напісаў Пушкін. "Варшава мусіць быць разбурана" ...

Вось табе і гуманізм, і "сусветная спагадлівасць" Пушкіна, пра якую так прыгожа прамаўляў Дастаеўскі, і, гаворачы па-сучаснаму, павага да правоў чалавека ... ("Мы не сожжём Варшавы их," — напісаў ён, між іншым, у вершы "Бородинская годовщина". Дзе ж Пушкін больш шчыры? У творы, які мае быць апублікаваны, ці ў прыватным лісце, дзе можна не выбіраць выразаў? Адказ адназначны ...).

І ўсё ж, і ўсё ж ... Напрыканцы свайго артыкула спадар Блінкоўскі напісаў: "Кажуць, што Пушкін быў някепскі паэт, але ж ён прыдатны толькі для ўнутранага спажывання ў Расеі".

А можа, не варта прыпадабняцца таму ж Пушкіну, які за "нячэсныя погляды" абліў брудам Міцкевіча і цвёрдай рукой запісаў яго ў ворагі? Можа, лепей узяць прыклад з нашага паэта, які нягледзячы на палітычныя разыходжанні, пасля гібелі Пушкіна хацеў выклікаць на двубой ягонага забойцу Дантэса?

Што да мяне, дык я, канешне, ніколі не буду "для душы" перачытваць ура-патрыятычныя вершы Пушкіна, якія абражаюць маю грамадзянскую годнасць, або вернападданыя панегірыкі цару, якія проста не выклікаюць павагі. Ніколі не забуду і таго прыкрага ўражання, што засталося ад знаёмства з некаторымі лістамі Пушкіна. І Міцкевіча яму не дарую. Але ж і не пашкадую, што ўжо ў трынаццаць гадоў вывучыла напамяць "Евгения Онегина" ...

Алена Грамыка, адказны сакратар газеты "Раніца" г.Менск.

Міцкевіч належыць усяму свету

Ліцвінскія (беларускія) карані А.Міцкевіча бясспрэчныя. Нарадзіўся ён у сям'і збяднелага шляхціца-беларуса, спаланізаванай задоўга да нараджэння ў ёй хлопчыка Адася.

Бясспрэчная і натхнёнасць яго творчасці сюжэтамі з гісторыі ВКЛ і вобразамі роднай яму беларускай зямлі. Але выхаваўся ён у польскай патрыярхальнай традыцыі, мова яго паэзіі — польская, (праўда, блукаюць звесткі, што ў Ватыкане маюцца яго рукапісы вершаў на беларускай мове).

Міцкевіч ніколі не пачуваўся жыхаром уласна Польшчы-Кароны,— а лічыў сябе сынам Літвы, той гістарычнай Літвы, якая з'яўляецца часткай Беларусі. Прэтэндуюць на яго і летувісы — гістарычная Літва цесна павязана з Летувой сучаснай. Маюць падставу лічыць яго сваім і яўрэі: маці паэта была яўрэйкай, яўрэйкай была і жонка паэта Цыцылія Шыманоўская. Не без падставы на іх вяселлі адзін з гасцей шапнуў пра маладых Нямцэвічу вершык:

"Цудам
вялікім, нечуваным
Спаткаліся Нёман
з Іарданам."

З вышэйсказанага вынікае, што Міцкевіч — геній памежжа Культуры, пясняр скрыжавання народаў і традыцый.

Па паэтычнай магутнасці ён належыць усяму свету.

Міцкевічаўскі год запісаны да найважнейшых імпрэз ЮНЕСКА.

У Польшчы рыхтуецца да выдання юбілейны збор твораў паэта ў 17 тамах, ва ўсіх універсітэтах пройдуць міцкевічаўскія чытанні, канферэнцыі, экскурсіі па міцкевічаўскіх мясцінах, у літаратурным музеі імя Міцкевіча (Варшава) будзе вялікая выстава "Міцкевіч на фоне еўрапейскага рамантызму".

Вельмі актыўна рыхтуюцца да юбілею Міцкевіча ў Францыі. Ва ўніверсітэце, дзе ён працаваў, з 16 па 20 снежня адбудзецца канферэнцыя "Міцкевіч і Еўропа". У Італіі плануецца выстава, прысвечаная італьянскаму легіёну Міцкевіча, у Летуве (Вільня) арганізуецца канферэнцыя з выставай; будзе адраманатаван Дом - Музей Міцкевіча; у Коўне адбудзецца сесія, будзе ўпарадкавана Даліна Міцкевіча; у Маскве плануецца выстава: "Міцкевіч і Пушкін: два погляды". Адбудзецца навуковая канферэнцыя ў ЗША, Англіі, Швейцарыі, Швецыі, Германіі і інш.

Прэзідэнт Беларусі выдаў Указ "Аб святкаванні 200-годдзя са дня нараджэння А.Міцкевіча", які прадугледжвае правядзенне ў 1997 - 98 г. мерапрыемстваў, прысвечаных А. Міцкевічу, даручае Саўміну распрацаваць план іх правядзення, Берасцейскай (5 млрд), Гарадзенскай 300 млрд) абласцям выдзелены сродкі на правядзенне юбілею, Міністэрству культуры даручана адкрыць ў Завоссі Баранавіцкага раёна музея-сядзібы, дзе будзе праведзена міжнароднае свята паэзіі.

Ян Драўніцкі, в. Камарова, Мядзельскі р-н

ЭСЭ

КАЛІ ВЫ НАРАДЗІЛІСЯ АДАМАМ МІЦКЕВІЧАМ ...

Не давядзі вам Бог нарадзіцца на сумежжы культур, цывілізацый, эпох: у "дзяржаве", ад якой засталася адна назва і"хлопская" гаворка — некалі вялікадзяржаўная мова, найбуйнейшай у Еўропе "княскай імперыі", аб чые межы разбіваліся хвалі "студзёнага і цёплага мораў: у той мясцовасці, якую суседзі з захаду ахрысцілі, як Усходнія Крэсы, а суседзі з усходу надалі статус Паўночна-Заходняга краю; сярод таго карэннага народу, які і ўсвядоміць сябе толькі можа, як "тутэйшым".

Ды яшчэ, калі кажуць, што ваш бацька з мазураў, а маці яўрэйка, і вы ніяк не "цягнеце" на тутэйшага, а за сваю шляхетнасць трэба змагацца не высакародна — шпагаю ці пісталетам у двубоі, а ўсімі праўдамі і няпраўдамі ад местачковых да губернскіх і вышэй чынадралаў імперыі "двух сталіцаў"...

Калі вы спалучаеце ў адной асобе палітыка і мастака-творцу, і, з аднаго боку, вы — "асвечаны вальтэрыянец" і цынік, з другога — рамантык і паэт ...,

калі, улічваючы вышэй сказанае, ваша каханка аддае перавагу і бярэ шлюб з тытулаваным ваяром-графам, а вы вымушаны працягваць свой радавод згодна з леншымі традыцыямі "сыноў Ізраіля"...,

калі, маючы Бацькаўшчыну, вы не маеце Радзімы, бо для існавання апошняй неабходна незалежнасць, і лёс ваш — гэта бясконцая вандроўка па краінах, і жыццё ваша — барацьба за волю...

Тады недобразычліўцы **абвінавацяць вас у бруднай палітыцы, пры дапамозе якой вы стварылі сабе выбітнасць палітычную вершаплётствам, альбо выбіваліся ў літаратуру палітыканствам ..,**

тады ёсць верагоднасць, што вас атруцяць, каб вы не належалі самі сабе ..,

тады нашчадкі ўсіх гэтых міжчассяў і бязмежжаў перасварацца паміж сабою, ірвучы вас на часткі..,

тады шмат якіх бяздараў выб'ецца ў таленавітыя, даследуючы вашае жыццё "па костачках"..,

тады вы станеце прыкладам для шмат каго І, акрамя аднаго геральдычна-генетычнага з вамі паэта Уладзіслава Хадасевіча, знойдзецца з добры дзесятак "самазваных" перабруднікаў, якія знойдуць сваё месца ў вашым радаводзе ..,

тады вашым імем назавуць вуліцы, калгасы, установы, паставяць помнікі, адчыняць музеі, адзначаць у ваш гонар святы..,

тады вы перастанеце быць самім сабой, бо будзеце адлюстраваннем і адлюстроўваць будзеце цэлую эпоху, ператвараючыся сапраўды ў міжчассе і бязмежжа..,

тады наўрад хто зразумее, што ваша роля была ў тым, каб міжчассе і бязмежжа ўкласці ў час і межы ... І калі гэта так, то вы — геній, а гэта ўжо паза межамі свядомага.

Ян Збажына, г.Баранавічы

НАТХНІЎ МІЦКЕВІЧ

Народны мастак Беларусі, графік, заслужаны дзеяч мастацтваў **Васіль Пятровіч ШАРАНГОВІЧ** (в.Качаны Мядзельскага раёна) зрабіў цэлы шэраг ілюстрацый да твораў А.Міцкевіча. Ілюстрацыі В.Шаранговіча — творчая інтэрпрэтацыя зместу і вобразаў вялікага паэта. Ім выкананы ілюстрацыі

Мастак, аўтар шэрагу ілюстрацый да твораў А.Міцкевіча В.П.Шаранговіч

да зборніка вершаў А. Міцкевіча "Лірыка". У 1969 г. Васіль Пятровіч праілюстраваў кнігу Міцкевіча "Зямля Навагрудская, краю мой родны", у 1972 г. выканаў літагравюру па матывах паэмы "Гражына".

У 1985 г. у перакладзе на беларускую мову Я. Семяжона выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" паэма А.Міцкевіча "Пан Тадэвуш". Да гэтага выдання Васіль Пятровіч выканаў 24 ілюстрацыі, 14 заставак, супервокладку ўпрыгожыў дынамічнай сцэнай наезду шляхты. Гэтая серыя каляровых літаграфій належыць да самыя яркіх творчых здабыткаў беларускай графікі. В.Шаранговіч грунтоўна вывучыў гістарычныя з'явы, стыль тагачаснай эпохі, спалучыўшы іх у складаных шматфігурных кампазіцыях. Кніга набыла вялікую папулярнасць у шырокіх колах спецыялістаў і прыхільнікаў мастацтва, а самі літаграфіі экспанаваліся на шматлікіх выставах. Іх аўтару В. Шаранговічу было нададзена званне "Заслужаны дзеяч культуры Польшчы", за афармленне кнігі наш зямляк на рэспубліканскім конкурсе ў 1986 г. атрымаў дыплом імя Ф.Скарыны.

Літагравюра "Смерць Гражыны" (па матывах паэмы А.Міцкевіча "Гражына") Мастак В.Шаранговіч.

Калі адкрываеш кнігу — адразу сустракае чытача з партрэта, выкананага Шаранговічам, задуменны, у творчым пошуку А. Міцкевіч. Шчодра падае ён чытачу шматгранасць характару паэта, яго філасофска-духоўную ёмістасць, мэтанакіраванасць. **Работа сагрэта любоўю, павагай да паэта, да яго ўнутранага свету.** Паэт паказаны ў той момант, калі ў яго нараджаюцца непаўторныя лірычныя радкі. А на далёкім плане — мілы беларускі краявід.

Творчасць А. Міцкевіча была крыніцай натхнення кампазітара, арганіста **Яўхіма Глінскага** (в. Будслаў Мядзельскага раёна). "Калі хочаш паднесці падарунак багам, сябрам, каханай — упляці някідкую пралеску ў вянок — гэта будзе незаменным падарункам, бо сапраўднаму пачуццю бляску не трэба." Гэта рамантычная выснова верша А.Міцкевіча "Пралеска" знайшла водгук у сэрцы Глінскага і вылілася чароўнай музыкай.

Сябар культурна-асветніцкага таварыства саюза палякаў Беларусі імя А.Міцкевіча самадзейны кампазітар **Адамовіч Віктар Браніслававіч** (в.Чэхі Мядзельскага раёна) напісаў музыку да верша А. Міцкевіча "Песня філарэтаў" і ўключыў яе ў рэпертуар хора г.Гародні "Голас з-над Нёмана", а таксама напісаў музыку на словы М. Валасевіча "Адам-Марыля", прысвечаную каханню А. Міцкевіча і М. Верашчакі.

Уражэнец Падольцаў Астравецкага раёна **Станіслаў Валодзька** прысвяціў А.Міцкевічу падборку вершаў "Вялікаму паэту — мой наклон".

Ян Драўніцкі, в Камарова, Мядзельскі р-н

Слова пра ўдзельніка Венскай бітвы

Шаноўныя сябры! Як мы абяцалі ў папярэднім нумары, сёння мы змяшчаем матэрыялы пра род Рэйтанаў, падрыхтаваныя Уладзімірам Емяльянчыкам і Здзіславам Сіцькам. Матэрыялы даюцца з невялікім скарачэннем. Цалкам іх можна прачытаць у часопісе "Дыялог" № 2 і № 6 за 1998 год.

1. Гаспадарскае уладанне.

Грушаўка, маёнтак Навагрдскага ваяводства, здаўна належала вялікім князям Вялікага Княства Літоўскага. І яны перадавалі яе ў часовае карыстанне то аднаму, то другому дзяржаўнаму мужу, такім чынам узнагароджваючы заслугі таго чалавека перад дзяржавай.

Адным з першых вядомых уладальнікаў маёнтка Грушаўка быў нехта Мікалай Залескі. Паводле попісу войска ВКЛ гэты уладар Грушаўкі ў 1565 годзе паставіў аднаго каня. Магчыма, вершнікам быў ён сам. А праз два гады, як пазначана ў дзяржаўнай кнізе запісаў Вялікага Княства Літоўскага, так званай Літоўскай метрыцы, Мікалай Залескі на Інфлянцкую вайну з "іменья Грушаўкі выслаў слугу Мікалая Станіслававіча", бо сам, відаць, быў хворы.

У 1567 годзе Мікалай Залескі памёр, а Жыгімонт Аўгуст сваім прывілеем ад 25 жніўня 1567 года, пісаным у Гародні, перадаў гаспадарскаму шляхціцу Паўлу Шмукеру "уладанні свае гаспадарскія Грушаўку ... на 20 службаў людзей і 5 пустаўшчызны". Гэта значыць, што Грушаўка ў другой палове ХУІ ст. уяўляла сярэдніх памераў гаспадарскае уладанне.

Пазней Грушаўка яшчэ некалькі разоў пераходзіла да розных людзей. І толькі пад канец ХУІІ стагоддзя гэты маёнтак упершыню згадваецца з прозвішчам Рэйтан.

2. Рыцары роду Рэйтанаў.

Першым вядомым ваяром гэтага знакамітага роду быў Ян Рэйтан. У дзяржаўных дакументах ВКЛ запісана, што " у войску ён быў доўгай службай слаўны". Ягоная жонка з "дому Бажымоўскіх" нарадзіла яму двух сыноў і дачку Сібілу, што стала прыарэсай у Віленскім жаночым бенедыктынскім кляштары. Род Рэйтанаў прадоўжыў іх сын Марцыян, які пайшоў па бацькавых слядах. Ён быў войскім Лідскім, ротмістрам войска ВКЛ. Першым з Рэйтанаў атрымаў маёнтак Грушаўку на вечнае ўладанне ягоны сын Міхал-Казімір, (дзед нацыянальнага героя Польшчы і Беларусі), які займаў пасаду скарбніка мазырскага і быў харужым гусарскім у войску ВКЛ. Ён ажаніўся з удавою Мазырскага стольніка Вайніловіча — Ганнай -Людвікай з Расудоўскіх. У яе пасагу быў і маёнтак Грушаўка. Міхал-Казімір меў з гэтага шлюбу сына Дамініка, будучага бацьку Тадэвуша Рэйтана . Міхал-Казімір Рэйтан памёр у 1706 годзе ў Слуцку, а пахаваны ў бернардынскім кляштары ў Нясвіжы. Відаць, не толькі праз службу Радзівілам так ушанавалі гэтага гусарскага камандзіра пасля смерці. Была ў ягоным жыцці не адна гераічная старонка...

3. Рэйтан пад Венай.

Перад пагрозай захопу туркамі Аўстрыі імператар Леапольд І прапанаваў Рэчы Паспалітай хаўрус. 1 красавіка 1683 года было падпісана пагадненне пра ўзаемную дапамогу. А ўлетку таго ж года войску Рэчы Паспалітай давялося падмацоўваць пагадненне справай. 15 жніўня яно вырушыла з-пад Кракава і неўзабаве злучылася з аўстрыйскім і прускім войскамі. Над усёй арміяй саюзнікаў, што налічвала каля 74 тысяч жаўнераў, кіраўніком прызначылі караля Рэчы Паспалітай Яна Сабескага, добра запазнанага з турэцкай арміяй, прыкладам, у бітве 1675 года пад Львовам.

Дарэчы, у той бітве пад Львовам удзельнічала і кавалерыя ВКЛ на чале з польным (г.зн. баявым) гетманам Міхалам Радзівілам, у якога служыў і Міхал-Казімір Рэйтан. Ён таксама быў у той ударнай групе 1700 гусараў, што была кінута на 10000-ы татарскі кавалерыйскі чамбул. Тады цягам няпоўнай гадзіны гэтая маса татарскай конніцы была разгромлена ўшчэнт. Выбіраючыся пад Вену, Ян Сабескі не мог не запрасіць і гусараў князя Радзівіла. У некаторых даследаваннях слушна сцвярджаецца, што войска ВКЛ не паспела своечасова да месца збору, а таму ў поўным складзе не ўдзельнічала ў Венскай бітве. Аднак, дзед Тадэвуша Рэйтана з сваёй харугвай паспеў ...

Турэцкі галоўны ваявода, вялікі візір Кара Мустафа ўжо стаяў каля сценаў Вены з 110-тысячным войскам. Аўстрыйская сталіца баранілася рэшткамі сваіх сіл. Пад сцены Вены туркі падклалі было ўжо міны. На вестку пра дапамогу туркі накіравалі насустрач саюзнікам каля 85 тысяч жаўнераў, а рэшта заставалася ў аблозе Вены.

Раннім ранкам 12 верасня пасля імшы перад абразом Маці Божай Шаматульскай (яе адслужыў ксёндз айцец Станіслаў Папчынскі, спаведнік караля Яна Сабескага) войскі саюзнікаў з узгоркаў Венскага Лесу рушылі ў атаку на турэцкія пазіцыі. І толькі апоўдні янычары былі выціснутыя з іх умацаванняў. І тады Ян Сабескі кінуў у бой кавалерыю. 20 тысячаў польскіх, аўстрыйскіх, нямецкіх вершнікаў літаральна змялі турэцкую конніцу, і армія вялікага візіра пачала панічна адступаць. З усёй саюзніцкай кавалерыі падчас той атакі вылучыліся асаблівым імпэтам гусары Рэчы Паспалітай, якіх было крыху больш за 3000. Яны і захапілі шацёр вялікага візіра.Не зганьбілі сябе і Рэйтанавы вершнікі. Калі меркаваць з колькасці патапавіцкіх мемарыяльных камянёў, то сама менш дзесяць гусараў Рэйтанавай харугвы аддалі сваё жыццё за волю аўстрыйцаў. Ды не толькі. Як некаторыя гісторыкі падаюць вынікі бітвы пад Венай — уся хрысціянская Еўропа ўздыхнула з палёгкай.

4. Вялікая ўрачыстасць у Ляхавіцкім касцёле.

У архіве захавалася метрыка Ляхавіцкага касцёла (сам будынак, на жаль, знішчаны), у якой ёсць запісы пра розныя ўрачыстасці ў сям'і Рэйтанаў. Вельмі цікавым, значным уяўляецца паведамленне пра хрышчэнне Ляхавіцкім пробашчам Пётрам Рэзанам немаўляці Тадэвуша, сына Дамініка Рэйтана, стражніка Навагарадскага, і Тарэзы з Валадковічаў, сама перш тым, што там пералічаныя прысутныя госці. Вядома, што на падобныя ўрачыстасці не запрашаюць выпадковых людзей. Свайго ўнука трымаў да хросту Лявон-Павел Валадковіч, стольнік Менскага ваяводства. Асістэнтамі былі яго дзеці Марыянна і Станіслаў, а таксама Марцін Ратомскі, дваюрадны брат Тэклі

Тадэвуш Рэйтан. Фрагмент карціны Яна Матэйкі

Ратомскай, будучай Касцюшковай, маці Тадэвуша Касцюшкі. (Вынікае, што Марцін Ратомскі

Партрэт Тадэвуша Рэйтана работы Наталлі Турыянскай

быў блізкім чалавекам роду Рэйтанаў.)...

...З 1729 па 1734 год Дамінік знаходзіўся неадлучна пры Міхале Радзівіле Рыбаньку, саправаджаў яго ў паездках па Еўропе, удзельнічаў у 1733 г. у абранні польскага караля і

Памятны знак у гонар і на памяць пра Тадэвуша Рэйтана, адкрыты каля Грушаўскай капліцы ў 1993 годзе.

вялікага князя літоўскага, галасуючы за Станіслава Ляшчынскага. А сам Міхал Радзівіл Рыбанька галасаваў за Аўгуста III. Пэўна ж, Радзівіл паступіў хітра: у любым выпадку пры каралі быў бы ён сам або ягоныя блізкія людзі. І сапраўды, праз пару тыдняў Дамінік прысягнуў Аўгусту III разам з Радзівілам.

Рэтаны працягвалі служыць каралю і Бацькаўшчыне

Уладзімір Емяльянчык

ГРУШАЎКА

Амаль ва ўсіх кнігах па архітэктуры, а таксама ў манаграфіях пра палацава-сядзібныя ансамблі ды старыя паркі Беларусі згадваецца Грушаўка. Гэты былы маёнтак роду Рэйтанаў, якім яны валодалі з сярэдзіны XVIII стагоддзя, ацалеў у віхурах двух сусветных войнаў. І калі ехаць з Ляхавічаў старадаўнім гасцінцам на Клецак, то праз шэсць кіламетраў ад раённага цэнтра вы не зможаце не ўбачыць два шэрагі аграмадных ліпаў, паміж якімі — дарога, што вядзе ў маёнтак. Сама сядзіба стаіць бліжэй да дарогі, якая адлучаецца ад гасцінца і кіруе далей праз Пашкоўцы на Сіняўку. Гэты шлях больш падобны на алею, бо абсаджаны старымі каштанамі, клёнамі. Ад яго ўглыб сядзібы вядзе цяністая алея з гонкіх ліпаў. Па бруку гэтай алеі мы і трапляем на дзядзінец сядзібы. Праваруч — стайня з надбудаваным другім паверхам, дзе як кажуць, жылі конюхі, ды абора, за якой відныя іншыя гаспадарчыя будынкі. Усе яны мураваныя на пачатку нашага стагоддзя з цэглы, так званага паўклінкера, што выраблялся ў невялікай цагельні побач з маёнткам.

Злева ад асявой сядзібнай дарогі — тры жылыя будынкі: драўляны палац, зроблены ў апошнія гады мінулага стагоддзя, і два мураваныя флігелі. Адзін з іх, большы, які стаіць справа ад параднага ўваходу, быў вымураваны ў сярэдзіне XVIII стагоддзя. Відаць, менавіта ён увекавечаны знакамітым мастаком Напалеонам Ордам на малюнку алоўкам, падмаляваным акварэляй. Дакладна невядома, калі мастак наведаў Грушаўку, бо на аркушы з малюнкам аднапавярховага дома пазначаны толькі дзень: 1-га верасня. З надпісу даведаемся таксама, што ўла-даром маёнтка ў той час быў Юзаф Рэйтан, а таксама і тое, чаму Грушаўка прывабіла знакамітага мастака: "Тут нарадзіўся Тадэвуш Рэйтан 20 жніўня 1742 года"...

...Гэты куток старажытнай Навагарадскай зямлі вабіў і вабіць людзей, якія ведаюць пра мужны ўчынак Тадэвуша Рэйтана. Ён быў паслом ад Наваградскага ваяводства на Варшаўскі сойм 1772 года.

То быў цяжкі час для Рэчы Паспалітай, дзяржавы абодвух народаў: палякаў і беларусаў. 6 лютага 1772 года ў Пецярбурзе была заключана дамова царскай Расеі ды Прусіі пра падзел Рэчы Паспалітай. Праз 13 дзён да іх далучылася і Аўстрыя. Каб легалізаваць такі бяспраўны акт, Кацярына II пачала старацца падкупіць высокіх урадаўцаў Рэчы Паспалітай ды паслоў на сойм. Як сведчаць некаторыя гісторыкі, амаль палова паслоў атрымлівала ад замежных пасольстваў хабар па 3 тысячы дукатаў штомесячна. Але і пры такім раскладзе сілы была небяспека, што знойдуцца патрыёты, якія сарвуць рашэнне сойму традыцыйным "ліберум вета" — забараняю. Таму здраднікі, якімі кіраваў Адам Паніньскі, кухмістр кароны (г. зн. Польскага Каралеўства), намерыліся замяніць сойм на канфедэрацыю, на абрадах якой "ліберум вета" не дзейнічала. Два дні Тадэвуш Рэйтан, Самойла Корсак ды яшчэ два паслы ад Навагарадскага ваяводства мужна выконвалі рашэнне Навагарадскага сойміка — не пагаджацца на падзел. Іх падтрымоўвалі суайчыннікі Тадэвуш Валадковіч і Станіслаў Багушэвіч-Мінкоўскі з Менскага ваяводства. Паніньскі спрабаваў падкупіць і Рэйтана, прапаноўваючы яму 2 тысячы дукатаў. На трэці дзень паседжання сойму здраднікі, канчаткова закончыўшы сесію, хацелі перайсці з пасольскай залы ў залу сената, што фактычна азначала б прызнанне канфедэрацыі. Тадэвуш Рэйтан прарваўся да дзвярэй і, расставіўшы рукі, закрычаў: "Дзеля Бога ў Святой Троіцы адзінага, дзеля ранаў укрыжаванага Езуса і Ягонай Маці Найсвяцейшай, калі не хочаце ў вечную паддацца няволю, сорам і ганьбу, калі вам Айчына мілая — не выходзьце".

Пачалася тузаніна, а Рэйтан упаў на парог і заклінаў: "Пабойцеся Бога! Забіце мяне, але не забівайце Айчыны!"

(Паслы выйшлі іншымі дзвярамі, ганебныя трактаты былі зацверджаныя. Менавіта гэты момант адлюстраваў на славутай карціне "Тадэвуш Рэйтан" знакаміты польскі мастак Ян Матэйка.)

Асоба гераічнага Навагрдскага пасла і ягоны патрыятычны чын прывабіў не толькі мастакоў. Вядомы польскі пісьменнік Генрык Ржавускі апяяў нашага земляка ў адным з разделаў сваіх славутых "Успамінаў Сапліцы". Да напісання твора спрычыніўся Адам Міцкевіч: ён чуў вусныя апавяданні вядомага ў той час публіцыста і выдаўца "Дзённіка Варшаўскага". Сам Ржавускі па жаночай лініі прыходзіўся Рэйтану траюрадным пляменнікам, а таму ведаў усе абставіны гераічнага чыну і ягоныя наступствы. А вынікам такога адчайнага змагання была псіхічная хвароба Тадэвуша Рэйтана. Вядома, што з Варшавы ў Грушаўку яго прывезлі браты. Дома яго нібы трымалі закаванага ў ланцугі ды ў пакоі з закратаванымі вокнамі. Але вядома таксама, што Тадэвуш Рэйтан пакончыў жыццё самагубствам, парэзаўшы сабе вены. То можна меркаваць, што ягоныя рукі, прынамсі, былі вольнымі. Як самагубцу Тадэвуша Рэйтана не маглі пахаваць на могілках. Мясцовая легенда падае, што яго магіла знаходзілася ў недалёкім ад маёнтка ўрочышчы "Пад грабам". Вядомы беларускі гісторык прафесар Анатоль Грыцкевіч сцвярджае, што будучы нацыянальны герой быў пахаваны ў сутарэнні Ляхавіцкага фарнага касцёла (пазней царквы), руіны якога гадоў дваццаць таму былі знесены. Перад вайной у Грушаўку прыязджала спецыяльная камісія, што мела на мэце адшукаць месца вечнага спачыну Тадэвуша Рэйтана. Але праўды так і не дазналіся. Зыходзячы з факту, што апошні з роду Рэйтанаў, уладароў Грушаўкі, пабудаваў непадалёку ад маёнтка капліцу, у склепе пад якой уладкаваў рэшткі некаторых сваіх продкаў, было прызнана: тут спачывае і сам знакаміты навагарадскі пасол.

На жаль, цяпер капліца стаіць панішчаная, абрабаваная. Ацынкаваныя труны ў пасляваенныя гады павыцягвалі рабаўнікі, што шукалі золата. Некалькі гадоў таму каля капліцы быў пастаўлены і асвечаны ляхавіцкім ксяндзом мемарыяльны знак у гонар Тадэвуша Рэйтана: на вялізным валуне — медаль, на якім з верху пабеларуску, а ўнізе па-польску напісана: "Тадэвуш Рэйтан, сын гэтай зямлі, нарадзіўся 20 жніўня 1742 года ў Грушаўцы і тут памёр 8 жніўня 1780 года. У якасці навагрудскага пасла ў 1773 годзе пратэставаў супраць перашага разбору Рэчы Паспалітай Польшчы. Праследаваны за гэты ўчынак, за няшчасце Айчыны заплаціў здароўем, а затым і жыццём. Быў прыкладам патрыятызму для многіх пакаленняў палякаў. Гонар яго памяці". На адкрыцці памятнага знака прысутнічалі пасол Польшчы ў Беларусі пані Альжбета Смулэк, паслы польскага сойму, прадстаўнікі грамадскіх таварыстваў з Польшчы і Беларусі, а таксама жыхары з суседніх вёсак.

Рэйтаны, ды асабліва апошні з гэтага роду, пакінулі пасля сябе добрую славу. У Грушаўцы яшчэ жывуць некалькі чалавек, якія памятаюць пані Аліну Рэйтанаву, што паходзіла з роду Гартвінгаў, ведаюць і яе не зайздросны лёс: старую жанчыну напярэдадні вайны выслалі ў Сібір, дзе яна і памерла.

Памяць пра славутага земляка не згінула, а надалей пашыраецца. Летась у Ляхавічах створана і афіцыйна зарэгістравана Ляхавіцкае гістарычнае таварыства "Тадэвуш Рэйтан", прэзідэнтам якога абраны вядомы ляхавіцкі краязнаўца столяр Міхась Турыянскі, аўтар некалькіх грунтоўных артыкулаў пра Грушаўку і род Рэйтанаў. Таварыства паставіла сабе мэту разгадаць таямніцу пахавання і перазахавання парэшткаў знакамітага земляка, а таксама аднавіць палац, які цяпер напаўразбураны, ды рэстаўраваць усю Грушаўскую сядзібу. Дзеля прапаганды ведаў пра Тадэвуша Рэйтана і сваёй мэты сябры гістарычнага таварыства летась жа, да 255-годдзя нараджэння нацыянальнага героя Польшчы і Беларусі, наладзілі на дзяцінцы Грушаўскай капліцы фэст. Жыхары вёсак Грушаўка і Пашкоўцы агледзелі выставу, на якой баылі паказаны малюнкі ды фотаздымкі Грушаўскіх сядзібы ды палаца, партрэт Тадэвуша Рэйтана, намаляваны мастачкай Наталляй Турыянскай, на ўрачыстасці выступілі сам Міхась Турыянскі, а таксама кандыдат гістарычных навук Віталь Скалабан, рэдактар-складальнік кнігі "Памяць. Ляхавіцкі раён", які перадаў таварыству кнігу ўспамінаў польскага гісторыка Кіневіча, пляменніка апошняга з Рэйтанаў, копіі некаторых дакументаў пра ўладароў Грушаўкі.

На тым фэсце згадваліся і радкі знакамітай паэмы Адама Міцкевіча "Пан Тадэвуш", галоўны герой якой, верагодна, атрымаў імя ад знакамітага "пасла нашага Рэйтана", што некалькі разоў згадваецца ў творы:

"... Siedzi Rejtan zalosny po wolnosci stracie, w reku trzyma noz, ostrzem zwrocony do lona..."

Здзіслаў Сіцька

Вельмі важна, што гэтая традыцыя не згасла і сёлета фэст у Грушаўцы паўтарыўся і вядомыя гісторыкі Віталь Скалабан, Уладзімір Емяльянчык , Здзіслаў Сіцька, Алег Трусаў зноў прыехалі ў Грушаўку, а Ляхавіцкае гістарычнае таварыства "Тадэвуш Рэйтан" мае дастаткова імпэту, каб здзейсніць усё задуманае і вярнуць беларусам іх нацыянальнага героя ва ўсёй велічы яго постаці

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная рада:
Генадзь Бураўкін — старшыня, Людміла Дзіцэвіч, Сяргей Запрудскі, Аляксей Пяткевіч, Аляксей Рагуля, Аляксей Саламонаў, Павел Сцяцко, Алег Трусаў, Эрнэст Ялугін.

Аўтары нясуць поўную адказнасць за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні ўпраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі і друку Гродзенскага аблвыканкама.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Кошт па дамове.Газета падпісана да друку 31. 08. 98 г.
Наклад 3500 асобнікаў. Замова № 2065.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 12 000 руб., 3 мес.- 36 000 руб.